

Мързелив ли е Ян Бибиян

Обсъждат цивилизаторската роля на свободното време на научен форум на тема „Леност и скука в българската литература“

Ангуриана СПАСОВА
Институт
за литература – БАН

Леност и скука в българската литература“ е темата на национална научна конференция с международно участие, проведена в хибриден формат – присъствено в Софийския университет и онлайн. Събитието се организира от доц. д-р Надежда Стоянова, д-р Владимир Игнатов, д-р Мария Русева и докт. Антон Николов от Катедрата по българска литература на Факултета по славянски филологии.

Хибридният формат на форума даде възможност да се включат не само 30-имата участници, но и много преподаватели, филолози и студенти. Организаторите бяха обособили 9 тематични панела: „Леност и скука. Литературно-исторически посоки“; „Безделие и отегчение в литературата от 1920-те и 1930-те – I и II“; „Съвременни интерпретации на скуката и леността“; „Труд и леност през Възраждането“; „Леност и цивилизация. Тълкувания“; „Леност и хитрост в литературата“; „Мързел и скука в литературата за деца и юноши“ и „Леност, скука и апатия“.

При откриването на конференцията проф. д.ф.н. Амелия Личева – декан на Факултета по славянски филологии, изтъкна провокативността на темата и значението на подобни събития пред българската хуманитаристика и по-широката общественост. Конференцията „Леност и скука в българската литература“ е още една стъпка към нов и различен поглед към българската и световната литература.

В обсега на предложените интерпретации бяха тематичните полета, свързани със скуката и отегчението, труда и безделието, автоматизацията и монотонността, наизиданието и нехайството, представени през един по-тесен и специфичен филтър. По време на конференцията се чуха интересни и нови тълкувания на известни или по-малко популярни български произведения.

Малка извадка от предложените заглавия на доклади разкрива сериозната заявка за внимателен прочит не само на конкретната тема, но и задълбочаване в дебрите на българската литература и диалога със световната литература и култура. „Меланхолията, мировата скръб, които се превръщат във важни понятия за модерния свят и модерната литература (западноевропейска, руска, българска), също прерастват към проблематиката на конференцията. От чуждестранната литература ще посоча само заглавията: „Обломов“ на Иван Гончаров, „Из живота на един безделник“ на Айхендорф, есето „Възхвала на скуката“ на Йосиф Бродски“, заяви Надежда Стоянова. Публиката и участниците на научния форум се запознаха с интерпретации като „Обломовска „леност“ в една комедия от 1870 г. (В. Попович. „Наяве и насъне все

то, или Списателски истерики“) (Н. Аретов); „Скука, каква изискано прециозна скука в българския жеманфишизъм!“ (от фр. je m'en fiche – „не ме интересува“, „не ми пука“ б.р.)!“ (М. Неделчев); „Безделието като форма на съпротива. Исторически визии за себerealизация без работа“ (М. Ендрева); „Резигниращи актанти, пасивни сигнификанти“ (Георги Господинов, Захари Карабашлиев) (С. Казакова); „Аспекти на скуката в прозата на Светослав Минков“ (М. Русева); „Концептът скука в контекста на българския авангард“ (Н. Цочева); „Как лекува от скуката Флайтокс Инодор?“ (социалната сатира на Асен Попов между фантастиката и репортажа) (М. Горчева); „Мързелив ли е Ян Бибиян? Или за границата между суицидност и резилиентност, пример за психоаналитичен поглед върху произведение за деца“ (А. Рангелова), „Скука, мечтания и мании. Две литературни биографии на стария ерген“ (Т. Ичевска) и др.

Във фокуса на доклада на Надежда Стоянова „Делнични недели. Опит върху българската поезия от края на 60-те и 70-те години на XX век“ е анализът на творчеството на дебютиралите поети в края на 60-те и през 70-те години на XX век с оглед поетизирането на неделния ден. Една от хипотезите на изследователката е, че „Художествената интерпретация на неделите, която се предлага, е знак за променената темпорална структура на света, за модерната десакрализация, но и за деидеологизацията на хронологичния модел, който се налага след 1944 г.“. Радя Гешева говори за „Андрешко“ (1930) на Елин Пелин и „Делвата“ (1909) на Луиджи Пирандело, извеждайки на преден план темата за конфликта на световите. Авторката подчертава, че понятието тяло може да бъде анализирано посредством бинарни опозиции като труд и безделие, истина и лъжа, правилно и грешно, свое и чуждо.

По любопитен начин се допълват оригиналните размишления

на Димитър Бурла („Да зяпаш маймунките: цивилизация и свободно време“) и Венцислав Шолце („Безделие, писане, ирония. Автотекстуални потенциални на „Страст“ от Алеко Константинов“) върху Алеко-Константиновото творчество. Техните доклади предлагат нова призма към утвърдените в литературната наука представи за Щастливца. Любопитен модус от представянето на Д. Бурла е анализирането на цивилизаторската роля на свободното време (leisure, досуг) в текстовете на Алеко Константинов. Изследователят изказа следното твърдение, породило дискусия: „Развлечението, играта и творчеството са видени не само през фундаменталното за модерната епоха разделение между труд и свободно време, но и като възможност за един автентично човешки начин на живот“.

В обособената възрожденска секция представените доклади предизвикаха особен интерес от прозвучалите нови тълкувания на известни или по-малко познати автори като Иван Богоров („Свобода на търговията“, „Основа за направа на една фабрика“), Петко Р. Славейков („Умственото повреждане“, „Нашата търговия“, „Учението и индустрията“), Васил Попович („Наяве и насъне все то, или Списателски истерики“), Григор Пърличев („Автобиография“, „Мечта на един старец“), Хаджи Мина Шопов („Трудолюбие и леност“) с техните авторски, преводни или компилативни текстове в периодичния печат и като самостоятелни издания. Николай Аретов представи една рядко споменавана комедия – творбата на Васил Попович, публикувана преди върховете на възрожденската драматургия „Криворазбраната цивилизация“ (1871) на Д. Войников и „Иванку, убиецът на Асеня I“ (1872) на В. Друмев. Особено ценна заслуга на изваждането на тази комедия днес е и нейното съпоставяне с романа „Обломов“ (1859) на Иван Гончаров. По думите на Н. Аретов, „И в двете творби се критикуват съвременните им интелегенти и тяхната леност („обломовщина“)“.

Една от творбите на художника и писателя Чудомир от сборника „Нашенци“

Хипотезите на Анна Алексиева от презентацията ѝ „Повреждане в умът“ и „болест у просвещенните народи“ – възрожденски рефлексии около меланхолията“ се спират на някои интерпретации на меланхоличната нагласа, прокарани в публицистични материали (статията „Умственото повреждане“, 1862) и в художествени текстове (основно поезията на П. Р. Славейков). Изследователката поставя въпроса за меланхолията, мислена през българския XIX век в амбивалентно отношение като „нервическа болест“, т.е. като патология“, но и като болест на цивилизования свят. Разглежда се и загубата на „високия“ ѝ смислов заряд, когато набиращата сили националноосвободителна идеология зачерква линията на пасивната угнетеност и налага модела vita activa в неговата революционна версия. „Анна Алексиева набляга на „престижната“ болест; онова заболяване на „просвещенните народи“, на изключителните личности“, за да открие, че именно тази психоаналитична „се превръща в същностна характеристика на субектността“.

За изходна точка на доклада „Скукаещият творец и липсите в Григор-Пърличевата автобиография“ (А. Спасова) е даден следният емблематичен пример от мемоарната книга „Автобиография“: „Тъй като не бях влюбен в медицината, често пишех стихове и ги излагах по черните дъски на университета, и с благодарение слушах похвали“. Бягството от скуката се оказва едно алтернативно на учебните часове време. Това време се доближава до романтичната визия на героя мечтател, самотник и меланхолик. Разглеждането на темата за скукаещия ученик по време на час постави на преден план няколко въпроса. Един от тях е какво прави незаинтересованият от учебния материал ученик, към какво го провокира да се отдаде – да бездейства и мързелува, да избере работата пред книгата или да се отдаде на забавление и светски изкушения. Просвещенските призови, към които следва

да се придържа Пърличевият аз, са една илюзия и разочарование. Уроците са назовани чрез категориите на отрицанието, липсата, недоимъка, бедността, мъртвото, сухото. Веднъж уроците са „сухи“, веднъж те са „бедни“, те се свързват с пропияно време, те са напълно безполезни и носят кухост и псевдопознание. Носителят им пък е познатият на възрожденската словесност и иронизиран мним интелектуалец, неук и небезкористен даскал. От позицията на възвишеното, на идеала, зададен от Античността, Пърличевият говорител осмива остро и гневно уроците от псевдокилийното и псевдокласното училище и понякога иска да бъде авантюрист и да се впуска в къси приключения, рамкиращи делничното.

Татяна Ичевска представя много интересна интерпретация на образа на стария ерген в прозата на Димитър Димов („Тютюн“) и Йордан Йовков („Мечтател“). В двете творби се вижда как познатата шлагерно-фолклорна трактовка се надхвърля (и дори отхвърля). „Текстовете на Йовков и Димов акцентират върху леността и скуката, с които е белязано ежедневието на Боянов и Костов, върху причините за изпълването им с досада, отегчение и безразличие към всичко, което ги заобикаля. Проявите на свръхактивност, която те проявяват в определени моменти, са прочетени не толкова като признаци на тяхното физическо и духовно здраве, а като болестотворни симптоми, подсказващи обсебеността им от едни или други мании и химери, които постепенно ги разрушават и погубват“, пояснява изследователката.

Презентацията „Превъзпитаването на момчето с каубойски панталони, или за края на инфантилността“ (М. Илиева) заинтригува участниците, засягайки една от любопитните тенденции в българската литература от 60-те години на XX век – т.нар. инфантилна проза. Изследователката припомня, че това е всъщност българският вариант на въведението от Ал. Флакер понятие „проза в дънки“ (Jeans-Prose). Главната идея на доклада е „да проследи как още в края на 60-те инфантилният герой започва да се превъзпитават, а самата инфантилна проза се завръща към функциите на „производствения роман“ – да поучава и да създава примерни образци за подражание“.

Доц. Надежда Стоянова разясни в интервю за БНР, че темата на форума засяга два ключови екзистенциални въпроса в контекста на съвременното консуматорско време – проблемите за леността и скуката „насочват мисълта ни към темите за почивката и за организацията на свободното време, за коментираната в науката пресита на сетивата, релативизация на ценностите, за подмяната на онова, което определяме като истинно, за апатията. Нашият български свят не остава встрани от тези големи теми на модерната и постмодерната епоха, а хуманитаристиката следва да ги проучва“, подчертава тя.